Övergripande riktlinjer för vildsvin i Värmlands län

En vägledning för markägare, lantbrukare, jägare, myndigheter och allmänheten

Förord

Vildsvin har nu funnits i Värmland under 7-8 år. Ändå pågår det fortfarende en spridning av arten till nya områden. Erfarenheter visar att upplevelsen av de problem som vildsvinen orsakar är som störst där nyetableringar sker.

I områden där vildsvin förekommer uppstår ofta problem med skador på jordbruksgrödor och viltolyckor i trafiken. Förvaltning av vildsvin är därför framförallt en förvaltning som ska sträva mot att begränsa dessa skador så mycket som är möjligt.

Vildsvin är samtidigt ett populärt jaktbart vilt som kan inbringa markägare och näringsidkare värden i form av miljövänligt kött och inkomster från jakt-rättsupplåtelser, handel och distribution av kött och jaktutrustning. Den påverkan som vildsvinen skapar i markskiktet kan dessutom öka artrikedomen på landskapsnivå genom att utrymme skapas för störningsgynnade arter.

Bakgrund

Förvaltningsplanen är ursprungligen framtagen med vägledning från Naturvårdsverkets nationella förvaltningsplan för vildsvin och skriften ”Vildsvinsförvaltning i samverkan” som är gemensamt framtagen av LRF, Polisen, Svenska Jägareförbundet, Svenska Kennelklubben, Sveriges Jordägare-förbund och Sveriges Yrkesjägarförening. Syftet med planen är att ge Länsstyrelsen, jägare, markägare, lantbrukare, intresseorganisationer, kommuner, Trafikverket och allmänheten vägledning vid förvaltningen av vildsvin i Värmland län.

Vildsvin är intelligenta, har lätt att anpassa sig, är allätare och förökar sig snabbt. För att förvalta vildsvinsstammen behövs ett bra samarbete mellan markägare, jägare, lantbrukare, intresseorganisationer och myndigheter. Kunskapsspridning och initiativ till samverkan är av stor vikt.

Innehåll

1 Inledning 1

2 Mål 1

2.1 Kortsiktiga mål för Värmlands län 1

3 Vildsvinen i Värmlands län 1

3.1 Avskjutning i Värmland 3

4 Utmaningar och förebyggande åtgärder 4

4.1 Skador av vildsvin i jordbruket och skogsbruk 4

4.2 Vildsvin och trafik 5

4.3 Övriga skador av vildsvin 6

5 Möjligheter 6

6 Förvaltning 6

6.1 Utfodring och åtling av vildsvin 6

Fodermedel 7

6.2 Förvaltning och jakt 8

6.3 Arrendeavtal 8

6.4 Särskilda jaktmedel 8

6.5 Inventering och avskjutningsrapportering 9

7 Hantering av kött för försäljning 9

8 Kunskap och utbildning 9

9 Sammanfattning 10

10 Uppföljning/Utvärdering 10

11 Referenser 11

12 Här finns mer information 11

1 Inledning

1987 beslutade Sveriges riksdag att vildsvinet utgör en naturlig del av den svenska faunan. Vildsvinsstammen har under de senaste decennierna spritt sig över Värmland län och övriga södra Sverige. Det finns fortfarande lokala områden utan vildsvinsförekomst i länet. I dessa områden är det viktigt att kunskap om vildsvin och vildsvinsförvaltning når jägare och markägare i ett tidigt skede så att historiska misstag inte upprepas när vildsvinen väl etablerar sig. Lokalt i ett område styrs vildsvinsstammens utveckling helt av hur jordbrukare, markägare och jägare agerar. Om dessa har gemensamma mål och samarbetar, skapas de bästa förutsättningarna för en kontrollerad stam.

Syfte med denna plan är främst att ge jägare, markägare, lantbrukare och deras organisationer vägledning för förvaltningen av vildsvin i Värmlands län. Planen innehåller även riktlinjer för Länsstyrelsen inom vårt ansvar för viltförvaltning. Den första planen togs fram 2011 efter ett regeringsuppdrag. En uppdatering av planen har gjorts 2017 i samarbete med en arbetsgrupp från Viltförvaltningsdelegationen. Planen antogs av Viltförvaltningsdelegationen i Värmland den 8 mars 2017.

2 Mål

Vildsvinsförvaltningen bör liksom älgförvaltningen tillämpa en adaptiv förvaltning.

Det nationella övergripande målet för vildsvin är att få till stånd en livskraftig, frisk och kontrollerad population av vildsvin, anpassad till regionala och lokala förutsättningar. Eftersom dagens situation på många håll är okontrollerad finns ett generellt förvaltningsmål att reducera vildsvinpopulationerna och minska skadeverkningarna av för mycket vildsvin.

2.1 Kortsiktiga mål för Värmlands län

• Att förebygga och begränsa skador i jordbruksmark samt i känsliga naturområden

• Att minimiera vildsvinsolyckorna i trafiken

• Att öka kunskapen och samverkan mellan lantbrukare, markägare, arrendatorer och jägare

3 Vildsvinen i Värmlands län

Värmlands län befinner sig i utkanten av vildsvinens utbredningsområde i Sverige. Etableringen i länet är starkast i den sydöstra delen av länet men vildsvinsolyckor har skett över hela länet. Allt eftersom vildsvinsstammen växer i Örebro kommer troligen spridningen från öst att fortsätta även framöver. Det finns även förekomst av vildsvin i delar av västra och norra Värmland. Stora vägar, järnväg och viltstängsel kan utgöra spridningshinder för vildsvin.

Länets södra delar består av blandat jord – och skogbrukslandskap, med relativt små åkrar insprängda i landskapet. Detta utgör till stora delar en utmärkt vildsvinsbiotop. Jordbruket kännetecknas av en intensiv djurhållning för mjölk och köttproduktion med en stor andel vallodling. I de norra delarna av länet är jordbruk av mindre omfattning och landskapet domineras främst av skog.

Skador på jordbruksgrödor sker främst i södra delen av länet och skadenivåerna bedöms som högre än vad man kan förväntas acceptera. Skadorna består av uppbökade vallodlingar och urtröskade/nedtrampade spannmålsodlingar.

SLU genomförde en undersökning av attityder till vildsvin bland jaktkortslösare 2009, 2013 och 2016. I Värmland fick 300 slumpmässigt utvalda jaktkortslösare svara på frågorna. Undersökningen visar på en generell trend att attityderna till vildsvin förändras i takt med att vildsvinen etablerar sig. Innan de har etablerat sig är attityderna positiva, men blir mer negativa i takt med att tätheten av vildsvin ökar och det blir svårare att hinna med i förvaltningen. För Värmlands län är det fortfarande få som anger att de har en etablerad vildsvinsstam, men andelen som anser att det är för få vildsvin har minskat mellan 2009 och 2016.

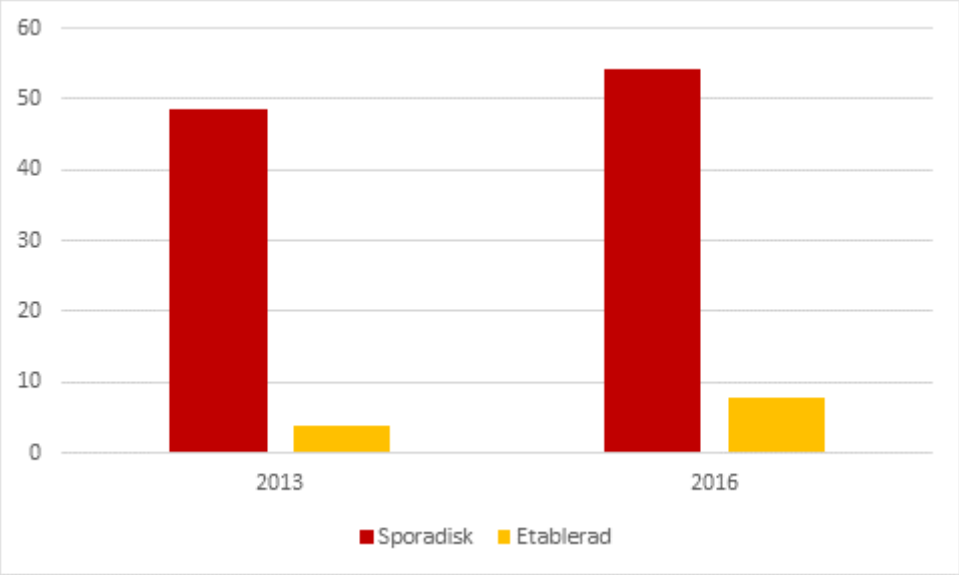

Figur 1 Andelen jaktkortslösare som uppgav att de har sporadisk förekomst respektive etablerad förekomst av vildsvin på sin huvudsakliga jaktmark. Det första året ställdes inte frågan om huruvida man har en etablerad stam.

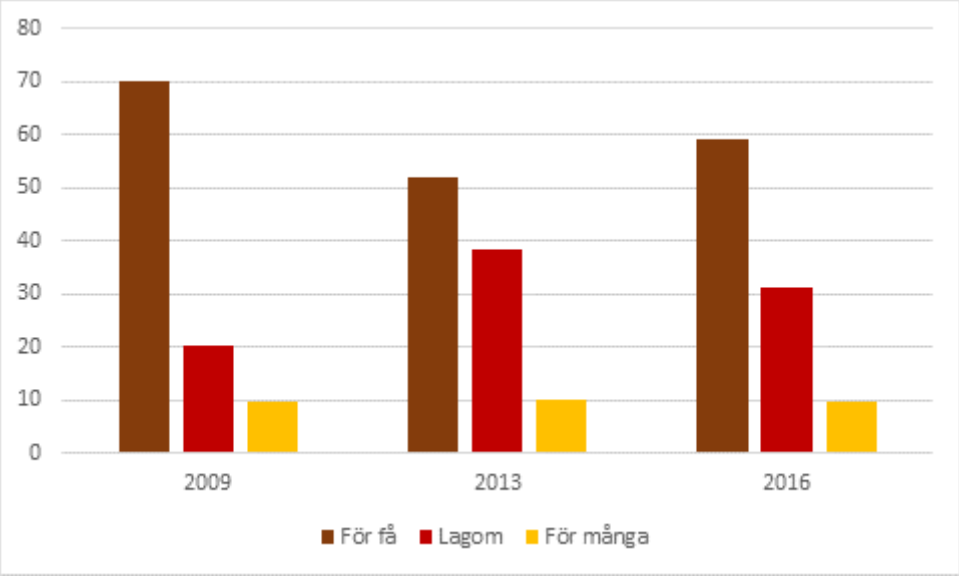

Figur 2 Andelen jaktkortslösare som uppgav att de ansåg det fanns alldeles för få, något för få, lagom, något för många eller alldeles för många vildsvin på deras huvudsakliga jaktmark. För överskådlighetens skull har de två kategorierna för ”för få” respektive ”något för få” lagts samman.

3.1 Avskjutning i Värmland

Jaktåret 2015/16 fälldes ca 97626 vildsvin i Sverige. I Värmland har avskjutningen av vildsvin ökat från 60 vildsvin jaktåret 2011/12 – till 147 vildsvin jaktåret 2014/15. Detta innebär en stabil ökning på 300 %. Det handlar ju totalt sett om ganska små antal så jag kan tänka mig att man haft problem i något område och därför haft en lokalt hög avskjutning. Detta skulle snabbt ge skillnaden på runt 75 vildsvin som det är frågan om här. Sedan var ju 21012/2013 toppåret för vildsvinsavskjutning i Sverige men med tanke på vår låga täthet bör det inte vara det som ger sånt utslag.

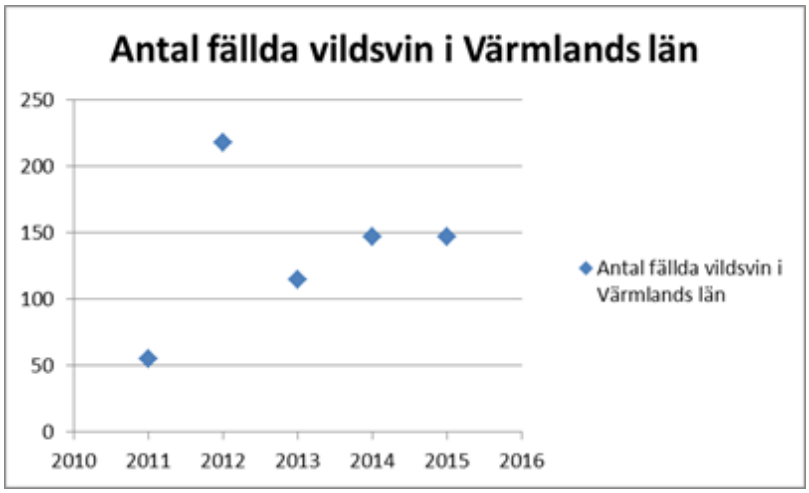

Figur 3 Antal fällda vildsvin i Värmlands län. Toppen 2012 kan ha att göra med att man haft problem i något område och därför haft en lokalt hög avskjutning. Detta skulle snabbt ge skillnaden på runt 75 vildsvin som det är frågan om här. Källa: Svenska Jägareförbundets viltövervakning och viltdata

4 Utmaningar och förebyggande åtgärder

4.1 Skador av vildsvin i jordbruket och skogsbruk

Även om det finns tillräckligt med foder för vildsvin i skog och på mark som inte odlas har många grödor en stark attraktionskraft på vildsvin. Vildsvin lockas framförallt av energirika grödor.[1] Inom skogsbruket består påverkan företrädelsevis av bök som förstör skogs-bilvägar, nyplanteringar och trädens rotsystem. Vildsvin plundrar även bon för markhäckande fåglar.

Kostnader för skador i lantbruk har bland annat beräknats i Jordbruksverkets rapport [2]”Vildsvin. Hur stora kostnader orsakar vildsvin inom jordbruket” där man granskat skador i Södermanlands län. Totalkostnaden för vildsvin i länet uppskattades 2009 till 17,3 miljoner kronor. I genomsnitt kostar vildsvinsskador 135 kronor/hektar och år. Utslaget endast på gårdar där skador registrerats är genomsnittet 279 kronor/hektar och år. [3]I en annan fallstudie med fem gårdar i olika län redovisas kostnader på 809-962 kronor/hektar och år. Tar man hänsyn till att man valt bort särskilt värdefulla grödor kan kostnaden uppgå till 1 800 kronor/hektar och år. [4]I en studie av SLU 2013 ”Kostnader att ha vildsvin på grödor i södra och mellersta Sverige konstateras att var femte lantbrukare i studieområdet kan ha skador som uppgår till 18 % (ca 2 300 kr/ha) av deras totala havre- och veteskörd.

Förebyggande åtgärder mot vildsvinsskador

• Stängsel; den mest effektiva förebyggande åtgärden är troligen att stängsla kring attraktiva grödor. Dock kan tillfälliga stängsel på vissa håll vara att föredra eftersom permanenta stängsel kan bli dyra att underhålla och kan dessutom hindra allmänheten att vistas i naturen. Ett bra elstängsel mot vildsvin består av tre trådar, en på vardera 20, 40 och 60 centimeters höjd från marken[5].

• Begränsad utfodring långt från åkermark är en metod som kan fungera förebyggande mot skador i gröda

• Röja kantzoner mellan åker och skogsmark. Det kan vara så att vildsvinen skyggar för att ge sig ut i öppen mark och området kan även underlätta för jakten.

• Skyddsjakt i växande gröda. Under skadekänsliga perioder, från sådd till skörd, bör hela jakttrycket koncentreras till skyddsjakt i grödor. Under denna period bör inte jakt bedrivas i skogen där vildsvinen tar skydd.

• Länsstyrelsen kan bevilja tillstånd att använda rörlig belysning och elektronisk bildförstärkare vid skyddsjakt efter vildsvin, vilket kan vara en förutsättning för att kunna utöva en säker och effektiv jakt i grödor under dygnets mörka timmar.

[1] Naturvårdsverket 2010,
[2] Clarin, A. W., & Karlsson, J. 2010[A]
[3] Clarin, A. W., & Karlsson, J. 2010
[4] Schön, T., & Ball, J. P. 2013
[5] Jägareförbundet (2016) Vildsvinet och människan

4.2 Vildsvin och trafik

Antalet trafikolyckor orsakade av vildsvin i Värmlands län har ökat sedan 2012 i takt med att vildsvinsstammen sprider sig och ökar.

I och med att denna art så snabbt har gått från mycket låga tätheter till att bli en vanlig art har vi idag begränsad kunskap om hur arten påverkas av vägar och järnvägar, dess utnyttjande av faunapassager och hur dagens viltstängsel fungerar.

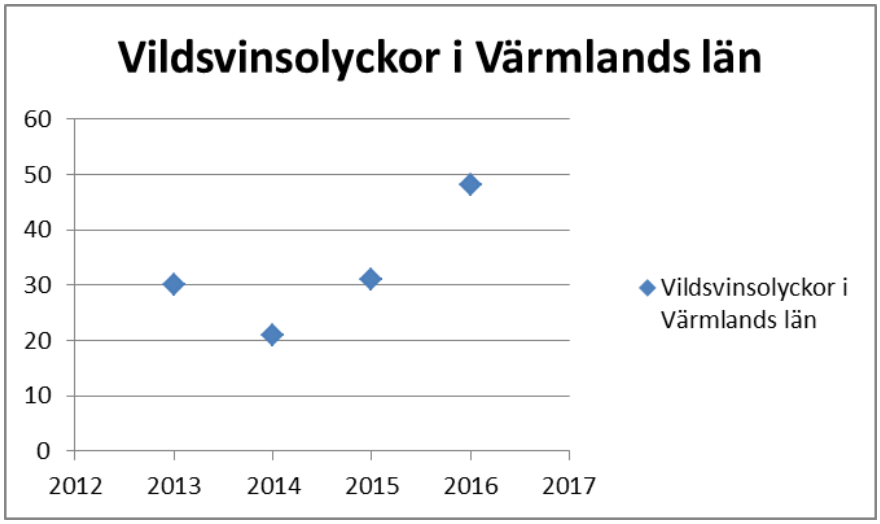

Figur 4 Källa: http://www.viltolycka.se/statistik/har-hander-viltolyckorna/ hämtat 18 januari

På kartan nedan syns var i länet de flesta trafikolyckorna med vildsvin sker.

Figur 5 http://www.viltolycka.se/statistik/har-hander-viltolyckorna/ hämtat 18 januari 2017

Förebyggande av viltolyckor med vildsvin

Generellt kan de åtgärder som man jobbar med för att höja trafiksäkerheten delas in i metoder som hindrar djur från att komma upp på vägen och metoder som tillåter djur att komma över vägen på ett säkert och kontrollerat sätt. Uppsättning av viltstängsel anpassade för vildsvin, samt faunapassager kan förhindra trafikolyckor. Likaså trafikinformation vid utsatta vägar, kombinerat med anpassad hastighet. Placering av åtlar bör ske så att de fungerar avledande och ska under inga omständigheter förläggas så att risken för olyckor ökar.

Den samlade bilden av informationen från forskare och genom rapporter visar att det är önskvärt att ett finmaskigt viltstängsel förankras 30 – 50 cm ner i marken för att förhindra att vildsvin gräver sig under. Andra metoder som används är mellansittande pålar som trycker ner stängslet mot marken samt taggtråd längst ner på stängslet. Vildsvin använder faunapassager om de designas rätt. De kvantitativa studierna om vildsvins nyttjande av faunapassager är få och rekommendationerna varierar något mellan olika länder.

Övergångar bör ha en minsta bredd om 12 meter och skyddas från störningar från motorvägen. Undergångar bör ha en minsta storlek om 8 x 4 (bredd x höjd) meter och vara så korta som möjligt. Övriga metoder som kan vara intressanta för att minska trafikolyckorna med vildsvin är viltslussar, viltvarningssystem, siktröjning av vägkanter, jakt, varningsskyltar och informationskampanjer.

4.3 Övriga skador av vildsvin

Skador kan även orsakas på värdefulla natur- och kulturmiljöer, trädgårdar, golfbanor och andra offentliga grönytor. I tätort eller i nära anslutning till tätort ska all vildsvinsförekomst bekämpas genom jakt och skrämselinsatser. Bland annat finns en överhängande risk för trafikolyckor och för skada på egendom såsom trädgårdar och rekreationsytor och idrottsanläggningar.

5 Möjligheter

Vildsvinen utgör en stor jaktlig resurs och kan ge inkomster i form av t ex handel och distribution av kött, jakt och handel med utrustning för jakt. Genom vildsvinens bökande kan de även vara effektiva markberedare och gynna störningsgynnande växtarter. Vildsvinen utgör även ett viktigt inslag i den svenska faunan, inte minst som ett upplevelsevärde för naturintresserade. Vildsvin kan även utgöra en bytesresurs för rovdjur.

6 Förvaltning

6.1 Utfodring och åtling av vildsvin

Utfodring kan vara en stark påverkande faktor på vildsvinens utbredning. Vilket syfte en enskild jakträttsinnehavare än har med sin utfodring/åtling (komma åt att skjuta, öka stammen eller hålla vildsvinen borta från attraktiva grödor) leder den till att den totala tillgängliga fodermängden ökar. Utfodringen kan i vissa områden i landet vara så omfattande att den starkt påverkar vildsvinens reproduktionstakt och även deras naturliga årscykel.

Foder kan läggas ut i syfte att styra vildsvinens uppehållsplats från känsliga områden, framför allt i lantbruket och i trafiken, s.k. avledningsutfodring. Avledningsutfodring sker främst under vegetationsperioden, det vill säga under vår och sommar då skadorna är som störst, men kan även ske under andra delar av året för att undvika skador. Observera att avledningsutfodring inte fungerar i vissa områden eller under vissa delar av året.

Enligt 4 § i jaktlagen (SFS 1997:343).ska viltet vårdas i syfte att:

- bevara de viltarter som tillhör landets viltbestånd och de fågelarter som tillfälligt förekommer naturligt i landet, och

- främja en med hänsyn till allmänna och enskilda intressen lämplig utveckling av viltstammarna.

I viltvården ingår att genom särskilda åtgärder sörja för att viltet får skydd och stöd och att anpassa jakten efter tillgången på vilt. För att åtgärderna utförs och anpassningen sker svarar markägaren och jakträttshavaren.

All utläggning av foder ska följa foderlagstiftningen, (SFS 2006:805 och SFS 2006:814). Vid utfodring av vilda djur gäller de allmänna kraven på fodersäkerhet. Den som lägger ut foder ska se till att risken för biologisk, kemisk eller fysisk kontaminering av fodret är så låg som möjligt. Fodret ska bytas ut ofta och får inte bli mögligt.

Stora volymer foder kan även betraktas som olovlig deponi enligt miljöbalken, (SFS 1998:808).

Åtling av vildsvin utförs i syfte att underlätta jakten. Åtling är inte desamma som utfodring utan kan tillåtas i begränsad omfattning för att underlätta jakten. Den nationella rekommendationen är att åtelplatser inte bör arrangeras tätare än en spridare per 50 hektar. Foderspridare bör inte placeras närmre än 200 meter från annans jordbruksmark eller jaktområde om inte berörda parter kommit överens om något annat. Detsamma gäller i närheten av allmänna vägar eller allmänna rekreationsytor såsom golfbanor och fotbollsplaner.

Fodermedel

- Använd endast naturliga obearbetade fodermedel som majs, ärtor, oförädlat spannmål, grönsaker, rotfrukter samt hö och ensilage
- Använd inte livsmedel eller sötsaker
- Det är förbjudet att använda obearbetade animaliska biprodukter och matavfall.
    - Livsmedel som innehåller animaliskt protein är förbudet att använda som foder till vilt (EG, nr 1069/2009 samt EG, nr 183/2005).
    - Det krävs tillstånd från Länsstyrelsen för att utfodra vildsvin med animaliska biprodukter. Fast hushållsavfall, exempelvis matrester, får inte an-vändas som foder.
- Använd helst foderautomater som begränsar till små givor som förbrukas under några dygn

6.2 Förvaltning och jakt

Vildsvin rör sig över relativt stora arealer och kan påverka näringar i hög grad. Förvaltning av vildsvin måste planeras i samverkan över större arealer om den ska vara framgångsrik. Jägare och markägare bör gemensamt ta fram mål och riktlinjer för t ex avskjutning, åtling, skadeförebyggande utfodring, jaktinsatser, skyddsjaktsåtgärder och eftersök. Lämpliga områden skulle kunna vara befintliga älgskötselområden eller större licensområden för älg där en befintlig samarbetsform redan finns. Riktlinjer skulle även kunna diskuteras av älgförvaltningsgrupperna inom älgförvaltningsområden. Hur samarbetet än sker är det viktigt att en tydlig markägarförankring finns. Jordbrukaren måste bidra med information kring eventuella skadeområden. Jägarna är verktyget i förvaltningen och bör åta sig att verkställa de planer som tagits fram i samverkan med markägare/brukare. Jakt vid skadekänsliga områden bör prioriteras.

Det omedelbara nationella målet är att reducera vildsvinspopulationerna och jakten är då en central åtgärd. Om syftet är att bromsa tillväxten är det mest effektivt att inrikta jakten på yngre hondjur och gyltor. För att vildsvinspopulationen inom ett område ska vara stabil (varken ökning eller minskning) måste troligen 70-80 % av årsreproduktionen tas bort. Det är därför viktigt att jaktlagen och berörda organisationer stimulerar fler jägare att jaga vildsvin. Flertalet jaktmetoder finns och vad som är lämpligt får lokala förutsättningar styra. Utbildade eftersöksekipage ska finnas tillgängliga vid varje jaktsituation. När det gäller användning av fällor får endast godkända sådana användas. Trots att en hög avskjutning krävs får avkall aldrig göras på etik eller säkerhet.

6.3 Arrendeavtal

Markägaren har ett huvudansvar för viltvård, jakt och skador som uppstår på dennes mark. I det fall mark eller jakt utarrenderas är det därför viktigt att reglera sådana frågor i skriftliga jordbruksarrendekontrakt och jakträttsupplåtelseavtal för att undvika konfliktsituationer. I avtal kan riktlinjer för åtling och toleransnivå och ersättning för skador avtalas. Man bör som markägare eller jordbruksarrendator ha möjlighet till skyddsjakt eller att vidta skadebegränsande åtgärder som skador blir oacceptabla. Bl a har LRF och Svenska Jägareförbundet tagit fram mallar för arrendeavtal mellan markägare, jakt och jordbruksarrendatorer.

6.4 Särskilda jaktmedel

Vid åtel är det tillåtet att sätta upp fast belysning i syfte att underlätta jakten på vildsvin. Jakt på vildsvin får även ske vid belysning som satts upp vid väg eller byggnad i annat syfte än jakt.

Utöver jakt med hjälp av fast belysning så kan länsstyrelsen bevilja tillstånd att jaga med hjälp av rörlig belysning eller elektronisk bildförstärkare, främst när problem uppstår i växande gröda. Rörlig belysning är ett effektivt hjälpmedel som verkar både underlätta jakten och ge säkrare skott, men även att lampan i sig får en avskräckande effekt. Genom att använda sig av rörlig belysning är det inte säkert att antal skjutna djur ökar avsevärt, däremot ger det troligen en väl så viktig skrämseleffekt. I områden medsärskilt stora problem att kontrollera populationen kan Länsstyrelsen ge generella tillstånd till särskilda jaktmedel under en begränsad tid. Länsstyrelsen har även möjlighet att lämna tillstånd till jakt från

motorfordon. Sådant tillstånd bör endast lämnas vid påtagliga risker för allvarliga skador, t ex i samband med tvångsjakt enligt 7 § jaktlagen (SFS 1987:259). För uppsättning av kamera som övervakar plats där allmänheten har tillträde, t ex övervakning av åtel, kräver också Länsstyrelsens tillstånd.

6.5 Inventering och avskjutningsrapportering

Överlag råder ett stort behov av bra övervakning av vildsvin. Alla jägare/jaktlag bör rapportera avskjutning i Viltdata.se, Jägareförbundets webbaserade avskjutningsdatabas. På lokal nivå kan mer detaljerad statistik insamlas. Det kan ske genom t ex viltobservationer vid särskilda förutbestämda platser. Med hjälp av viltkameror kan man också få en bild av vilka grupper av djur som rör sig på t ex en åtel. För att få sätta upp en kamera på allmän plats, krävs länsstyrelsens tillstånd. I takt med att nya inventeringsmetoder eventuellt tas fram bör dessa implementeras i förvaltningen.

7 Hantering av kött för försäljning

Vildsvin kan vara infekterade med trikiner och får därför inte i någon mängd ges bort eller säljas av jägaren, innan det kontrollerats av en vilthanteringsanläggning som är godkänd av Livsmedelsverket (se 29-30 §§ Livsmedelsverkets föreskrifter LIVSFS 2005:20).

Skallen och alla organ utom mage och tarmar ska följa med kroppen till vilthanteringsanläggningen om vildsvinet inte först har undersökts av en särskilt utbildad person. Då kan det räcka med att skalle och mellangärde skickas till vilthanteringsanläggningen.

Trikinprov rekommenderas även när jägaren ska äta köttet själv.

8 Kunskap och utbildning

För en framgångsrik skötsel av vildsvinsstammen och för att minska skadorna krävs ökad kunskap hos alla inblandade. Det behövs utbildning och information för främst lantbrukare, jägare och markägare. En hel del informationsinsatser görs redan i länet. Intresseorganisationerna rekommenderas att skapa ex studiecirklar eller arrangera möten där det är möjligt att ha ett informationsutbyte med såväl praktisk som teoretisk kunskap. Flera län börjar även komma in i en fas där vildsvinsförvaltningen fungerar och där det finns mycket kunskap om hur man förebygger skador och de problem som uppstår.

9 Sammanfattning

- Vildsvinstammen ska vara livskraftig, frisk och kontrollerad och anpassad till regionala och lokala förutsättningar.
- Skador orsakade av vildsvin ska reduceras i Värmlands län.
- En framgångsrik förvaltning kräver samverkan mellan jägare, markägare och jordbrukare över större arealer, t ex älgskötselområden eller annan förekommande jaktsamverkan.
- Utfodring av vildsvin bör undvikas i de sammanhang det inte är för att förhindra skada.
- Foder- och åtelplatser bör inte placeras närmare än 200 m från annan jordbruksmark, jaktområde eller allmän väg. Tänk även på avståndet till närmaste tomtgräns.
- Åtel och fodermaterial ska följa de regler som finns rörande livsmedelshantering.
- Tvångsjakt bör endast bli aktuell på områden med påtagliga risker för allvarliga skador eller trafikolyckor.
- Rapportera in fällda vildsvin i databasen viltdata.se
- Intresseorganisationerna bör fortsätta arbetet med utbildning och information och spridning av kunskap.

10 Uppföljning/Utvärdering

Lokala förvaltningsgrupper ska på begäran från länsstyrelsen kunna redovisa och presentera målsättningar samt utfallet av beslut i den lokala vildsvinsförvaltningen. Framgångar likväl som motgångar ska belysas för att öka kunskapen kring förvaltning av vildsvin.

11 Referenser

1. Naturvårdsverket (2010). Nationell förvaltningsplan för vildsvin (*Sus scrofa*).

2. Clarin, A. W., & Karlsson, J. (2010). Vildsvin: Hur stora kostnader orsakar vildsvin inom jordbruket. *Jordbruksverket.*

3. Schön, T., & Ball, J. P. (2013). Kostnaden av att ha vildsvin: Skador på grödor i södra och mellersta Sverige. *Sveriges lantbruksuniversitet (Fakta Skog, Nr 2, 2013)*.

4. Jägareförbundet (2016) Vildsvinet och människan. https://jagareforbundet.se/vilt/vilt-vetande/artpresentation/daggdjur/vildsvin/vildsvinet-och-manniskan/ . Uppdaterad: 2016-04-07 Hämtad: 2017-02-21.

5. Fredrik Widemo, SLU, opublicerade data, 2017.

12 Här finns mer information

Lässtyrelsen i Värmlands län
http://www.lansstyrelsen.se/Varmland/Sv/Pages/default.aspx

Naturvårdsverket
www.naturardsverket.se
Jordbruksverket
www.sjv.se
Livsmedelsverket
www.slv.se
Polisen: Frågor om exempelvis jaktbrott (ring 114 14). Anmälan om trafikskadat vilt (ring 112).
Statens Veterinärmedicinska Anstalt
www.sva.se
Viltskadecenter
www.viltskadecenter.se
Nationella Viltolycksrådet
www.viltolycka.se
Avskjutningsstatistik
www.viltdata.se
Svenska Jägareförbundet
www.jagareforbundet.se
Jägarnas Riksförbund
http://www.jagarnasriksforbund.se
LRF
www.lrf.se